

МІСЦЕ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ РЕГІОНУ

КОЛОНКА
ГОЛОВНОГО
РЕДАКТОРА

ПОЛІТИЧНІ та соціально-економічні перетворення у нашій державі, що відбулися наприкінці ХХ сторіччя, створили принципово нові умови для розвитку публічних бібліотек. Виконуючи традиційні просвітницькі функції, накопичуючи знання й зберігаючи культурне надбання, бібліотеки перетворюються в інформаційні центри, що надають доступ громадянам до національних та світових інформаційних мереж і баз даних. Трансформація діяльності публічних бібліотек, еволюція їхньої соціальної ролі спричинили збагачення і розширення функцій цих закладів.

На тлі посилення децентралізації і регіоналізації всіх сфер соціального життя, у т. ч. засобів масової інформації, книговидання та книгорозповсюдження, бібліотеки залишилися саме тими сталими соціальними інститутами, які взяли на себе значну частку відповідальності за забезпечення інформаційної та культурної єдності регіонів країни.

Аналіз бібліотечної статистики за останні 9 років свідчить, що мережа публічних бібліотек в Україні зменшилася на 1 161 установу і нараховує зараз понад 18 600 одиниць. Однак, попри скорочення мережі, зменшення книжкових фондів на 18 млн. примірників (загальний документний фонд публічних бібліотек нараховує 330 млн. прим.), кількість користувачів зросла на 1 млн. 750 тис. осіб і становить 17 млн. осіб. Тобто кожний третій громадянин України користується послугами публічних бібліотек, що, на мою думку, свідчить про їхню затребуваність суспільством.

На рубежі ХХ-ХХІ століть все більше прослідковується тенденція перетворення публічних бібліотек у соціокультурні центри своїх регіонів, що, безумовно, відповідає сучасним вимогам.

Який саме зміст вкладається в поняття «соціокультурний простір України»? Це – сфера дії культури народу, що разом із економічним, політичним, правовим просторами становить єдину систему, яка залежить від існуючих соціальних стандартів у країні, від специфічних особливостей кожного окремого регіону, політики влади в галузі культури.

Активні партнерські стосунки з громадськими організаціями, соціальними установами регіонів допомогли впровадити у роботу публічних бібліотек психологічні, довідкові служби, центри правової інформації. Таке співробітництво дозволило реалізувати різноманітні програми екологічного, краєзнавчого, соціального спрямування.

Публічна бібліотека існує для користувачів, а не навпаки. І з цього випливає вся філософія її функціонування. Якщо книгозбірня веде цілеспрямова-

ну роботу з формування сприятливого соціально-комунікативного клімату навколо своєї діяльності, це обов'язково дає значні результати:

- бібліотека на видноті, про неї знають не тільки користувачі, але й жителі регіону;
- розширюється коло її друзів і партнерів, міцніють відносини з владою та громадськими структурами;
- засоби масової інформації вміщують позитивні відгуки про роботу бібліотеки;
- їй довіряють різні групи користувачів, як за соціальним статусом, так і за віком, – батьки, діти, молодь, люди літнього віку.

Велика роль відводиться у цьому бібліотекарю. Кожен відвідувач повинен мати впевненість у тому, що знайде у бібліотеці не тільки цікаву, корисну книжку, але й привітну людину, помічника, висококваліфікованого фахівця, який всіма силами намагатиметься задовольнити його культурні, інформаційні, освітні потреби.

Бібліотекар має добре знати життя тієї території, де знаходиться бібліотека, вивчити склад її користувачів з соціальної, професійної, освітньої, вікової точки зору. Він повинен бути обізнаним з умовами праці, характером виробництва, економічним станом у регіоні, з основними інтересами і потребами його жителів, їхнім ставленням до влади тощо. Треба пам'ятати, що втрата користувача відбувається через ігнорування реальних проблем та потреб багатьох соціальних груп – молоді, етнічних меншин та ін.

Наразі бібліотека як об'єкт соціокультурної діяльності регіону діє у традиційному і віртуальному бібліотечно-комунікативному просторі. При цьому традиційний бібліотечно-комунікативний простір включає соціокультурний обмін між бібліотекою і органами влади, громадою, релігійними конфесіями, іншими бібліотеками та закладами культури, засобами масової інформації, спонсорами, членами бібліотечної спільноти і читачами. Віртуальний простір передбачає отримання та передавання інформації, спілкування і користувачів, і бібліотекарів за допомогою Інтернету.

Поєднання нових інформаційних технологій із розвитком культури спілкування з книгою, мистецькими творами, їхнє застосування при організації зустрічей з творчими особистостями притаманні всім бібліотечним закладам.

Наведу один цікавий приклад вдалого поєднання традиційних і новітніх форм роботи. У Харківсь-

Т. Вилегжаніна

кому гуманітарному університеті, зважаючи на те, що сфера інтересів молоді орієнтована здебільшого на Інтернет-технології, фахівці центру науково-гуманітарної інформації „Народна українська академія” впровадили у свою роботу нову форму – віртуальні тематичні екскурсії із застосуванням програми Power Point. Таким чином користувачі одержали можливість «мандрувати» музеями світу, вулицями Харкова, містами Слобожанщини.

Публічні бібліотеки України – від національних до сільських бібліотек-філій – сприймають вид соціокультурної діяльності як пріоритетний. У найбільших книгозбірнях держави традиційно функціонують спеціалізовані підрозділи (або окремі фахівці), які покликані вирішувати культурно-дозвілєві завдання.

Метою культурно-просвітницької роботи є формування ціннісних орієнтирів у різних верств населення і розкриття розмаїття культурного простору кожного окремого міста, регіону, держави у цілому на основі використання наявних документних та інформаційних ресурсів, приміщень, фахівців, іміджу бібліотечного закладу.

Сьогодні для успішної роботи публічної бібліотеки особливо важливо передбачити соціологічні розвідки з метою вивчення її соціооточення, виявлення контингенту реальних та потенційних користувачів, їхніх читацьких та інформаційних потреб. Для цього необхідно зосередити увагу на створенні позитивного іміджу бібліотеки, чому має сприяти організація цікавих, соціально вагомих та гучних масових заходів.

Яскравим підтвердженням попередньої тези є реалізація спільного проекту з проведення у стінах Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) **Фестивалю української книги та читання**, який відбувся 20 квітня 2007 року і був організований Міністерством культури і туризму України, НПБУ, Національною радою з питань культури і духовності, Українською бібліотечною асоціацією, Українською асоціацією книговидавців та книгорозповсюджувачів. У багатолюдному і представницькому заході взяли участь бібліотечні працівники з усіх регіонів України, книговидавці, книгорозповсюджувачі, автори, провідні діячі науки, культури, представники громадськості, читачі – всі, хто знає, цінує, любить українську книгу. Більш детально цей захід висвітлено у статті Л. Бейліса «Фестиваль української книги та читання» (с. 22).

Наразі соціокультурна робота публічних бібліотек представлена широким розмаїттям форм. Крім звичних диспутів, читацьких конференцій, вечорів запитань та відповідей, усних журналів, з'явилися нові форми: презентації книги, години цікавих повідомлень, поетичні колажі, бібліоінформіни, бенефіси читача, екологічні ігри тощо. Не всі вони мають розроблену методику проведення, але деякі з них вже пройшли випробування часом.

Особливе суспільне значення мають виставкові проекти, котрі дозволяють бібліотекам будувати масштабні експозиції спільно з громадськими організаціями, видавництвами, музеями, архівами тощо. Національна парламентська бібліотека України останнім часом активізувала діяльність саме у цьому напрямі. Серед найбільш вдалих проектів можна назвати: участь у Всеукраїнському книжковому ярмарку „Книжковий сад” із виставкою книг авторів – депутатів IV каденції Верховної Ради України (2004); участь в експонуванні продукції українських видавництв у стінах Верховної Ради з виставкою «Видання НПБУ – бібліотекам країни» (2005); презентацію „Книги України” у науковій бібліотеці міста Банська Бистриця (Словаччина, 2006).

Восени 2006 року святкувала свій 125-й день народження Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова, яка активно діє в соціокультурному просторі свого регіону, дбайливо зберігає і несе крізь роки власні давні традиції. Співпраця з творчою інтелігенцією – один із пріоритетних напрямів її діяльності. Тут регулярно проводяться виставки творів місцевих художників, робіт майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, організуються концерти і зустрічі з місцевими композиторами, діє клуб авторської пісні, пропагується творчість естрадних зірок, імена яких пов'язані з Миколаєвом. Привертає увагу громадськості і добре налагоджена робота різноманітних читацьких об'єднань – клубів „Діалог”, „Поліглот”, „Винахідник і раціоналізатор”, англомовного клубу, центру „Вікно в Америку”, вітальні „В гостях у дев'яти муз”.

Багато можна говорити й про творчі доробки інших обласних, а також міських, районних та сільських бібліотек, які мають унікальний досвід проведення соціокультурних заходів, розрахованих на широку, різноманітну аудиторію. Творча ініціатива колег-бібліотекарів реалізується у методичних розробках, сценаріях тощо. Я – за творчу ініціативу! Але погодьтесь, якщо б бібліотекар спочатку переглянув певну кількість вже готових сценаріїв (матеріалів) з тематики, що його цікавить, то це б наштовхнуло його на багато нових творчих ідей, примусило б замовити відсутні у власних фондах книги по МБА, спонукало б до налагодження партнерських стосунків з іншими бібліотеками, громадськими організаціями та закладами, звільнило б час для іншої важливої роботи.

Це наводить на думку щодо необхідності створення банку творчих проектів (сценаріїв), де б концентрувався весь доробок наших колег. Роботу можна побудувати таким чином: до Національної парламентської бібліотеки України надсилаються сценарії бібліотечних заходів, інформація про які друкується на шпальтах журналу „Бібліотечна планета” і які можна замовити в електронній або друкованій формах. Така координація зусиль врешті-решт сприяла б переходу від проведення окремих заходів у публічних бібліотеках до реалізації довгострокових проєк-

тів, присвячених вітчизняній та світовій історії, літературі, мистецтву, подорожам та іншим аспектам життя людини і суспільства.

В останні роки ОУНБ та переважна більшість українських публічних бібліотек багато уваги приділяють зв'язкам із громадськістю, що сприяє суспільному визнанню бібліотеки і забезпечує підтримку громади.

Результатом активізації цієї роботи є співпраця з громадськими організаціями, допомога, у тому числі й фінансова, благодійних фондів, спонсорів та меценатів. Тобто розгортається широка діяльність зі створення сприятливого культурного середовища. І це відбувається за допомогою громадських формувань – друзів бібліотек, товариств читачів, наглядних рад, які діють у стінах багатьох бібліотечних установ.

Але, безумовно, до того розуміння ролі публічних бібліотек у житті суспільства, яке існує у країнах Західної Європи і США, нам ще далеко.

Так, вже багато років американський часопис „Library Journal” проводить рейтинг на звання „Бібліотека року” і „Бібліотекар року”.

Покажем є і такий факт. Мешканці м. Каламазу, штат Мічиган (США), незважаючи на невисокий життєвий рівень (адже переважну частку населення становлять студенти), проголосували за збільшення майже у чотири рази, ніж у середньому по країні, бібліотечного податку з людини (він склав 82 долари). Це рішення свідчить про те, що спільнота у боротьбі за свій економічний розквіт використовує бібліотеку і як корисний ресурс, і як місце для спілкування, а платники податків згодні платити за те, що відповідає їхнім інтересам та потребам.

Бібліотечна система м. Каламазу, яка включає центральну бібліотеку, 4 бібліотеки-філії та бібліобус (букмобіль), стала своєрідним стрижнем, на якому тримається життя всієї спільноти. Тут реалізуються цікаві проекти: програма для всієї родини „Готові читати”, семінари для батьків „Партнери у читанні”, відбувається активне співробітництво з педіатричними закладами і лікарнями, притулками для бідних. Завдяки гранту, центральна бібліотека організувала проведення телеконференцій, під час яких встановлювався зв'язок із місцевою тюрмою, а для малозабезпечених родин створила проект віртуального візиту до зоопарку.

Однак повернемося до нашої української дійсності. На жаль, далеко не всі чиновники у державних структурах розуміють, що таке книга, бібліотека, культура і як вони впливають на розвиток того чи іншого регіону. Про це свідчить кількість скорочених публічних бібліотек (1 161 одиниця). Це – сільські книгозбірні, яких у нас у країні понад 14 тисяч одиниць, а сіл, до речі, – вдвічі більше. Тобто у кожному другому селі бібліотека відсутня, що порушує конституційне право громадян на отримання інформації. Негативні наслідки такого стану слід доводити до влади, суспільства, але не краснобайними гаслами, а фактами.

Саме тому НПБУ в 2007 р. розпочала наукове дослідження „Публічні бібліотеки України в контексті соціокультурного простору регіону”, мета якого:

- визначити місце і місію бібліотеки в соціокультурній інфраструктурі регіону;
- виявити фактори, що впливають на ступінь необхідності публічних бібліотек у даному конкретному регіоні;
- виявити, чи існує залежність між ступенем потреби в бібліотеці та наявністю інших закладів культури, а також – реальних партнерів бібліотек;
- визначити рівень відповідності можливостей публічних бібліотек потребам і очікуванням користувачів;
- спрогнозувати майбутнє бібліотеки і тим самим створити базу для управлінських рішень.

Базами дослідження визначено ЦБС міста Києва, бібліотеки Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської областей. Тобто, представлені Схід, Захід, Центр, Південь і Північ України. Харківська державна наукова бібліотека очолює організацію дослідження в бібліотеках областей своєї зони.

Дане дослідження дозволить одержати фактичні відомості про стан бібліотечної галузі, що дасть можливість визначити соціальні стандарти, обґрунтувати потреби в бібліотеках, бібліотечних кадрах, фінансуванні тощо.

Ми будемо мати змогу цифрами й фактами доводити до влади і суспільства необхідність стаціонарних бібліотек з урахуванням міжнародних стандартів та рекомендацій ІФЛА, а також лобювати прийняття Державної програми „Бібліобус”, яка дозволить охопити нестационарним обслуговуванням сільські поселення, де відсутні стаціонарні бібліотеки.

Демократичне суспільство, до якого прагне наша країна, – це суспільство інформаційне, суспільство знань. Тому роль бібліотек, що забезпечують вільний доступ до інформації всіх верств населення, буде зростати і посилюватися.

Хотілося б вірити, що усвідомлення й розуміння цієї ролі бібліотек та бібліотекарів українським суспільством і всіма його владними структурами – перспектива найближчого часу.

Список використаної літератури

1. Соціокультурна діяльність / НПБ України. – К., 2005. – 66 с. – (Сер. «Публіч. б-ки»).
2. Езова С.А. Дискурс о библиотечном пространстве // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 9. – С. 5-10.
3. Езова С.А. Библиотека – центр человеческого общения // Библиотековедение. – 2005. – № 5. – С. 122-125.
4. Домаренко Е. Организация досуга пользователей // Библиотека. – 2006. – № 4. – С. 23-25.
5. Равинский Д. Не быть уводящей фиалкой: Публичные библиотеки США: проблемы и достижения // Библ. дело. – 2005. – № 5 (29). – С. 27-29.